

Avoin tiede ja tutkimus –hankkeen strategiaryhmän 8. kokous

Aika: Tiistai, 10.6.2015 klo 10–12

Paikka: Opetus- ja kulttuuriministeriö, kokoushuone Väinämöinen, Meritullinkatu 10, Helsinki

Osallistujat:

Riitta Maijala, opetus- ja kulttuuriministeriö (puheenjohtaja)

Juha Haataja, opetus- ja kulttuuriministeriö (varapuheenjohtaja)

Kristiina Hormia-Poutanen, Kansalliskirjasto

Kai Husso, Tutkimus- ja innovaationeuvosto

Laura Höijer, ympäristöministeriö

Outi Kallioinen, Lahden ammattikorkeakoulu

Seppo Kangaspunta, työ- ja elinkeinoministeriö

Minna Karvonen, opetus- ja kulttuuriministeriö

Kimmo Koski, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy

Esa Käyhkö, sisäministeriö, *sijaisena Hanna-Miina Sihvonon*

Sari Löytökorpi, valtioneuvoston kanslia

Heikki Mannila, Suomen Akatemia

Anne Miettinen, liikenne- ja viestintäministeriö

Tuomo Mäki, valtiovarainministeriö

Sami Niinimäki, opetus- ja kulttuuriministeriö

Mikko Peltonen, maa- ja metsätalousministeriö

Viveca Still, opetus- ja kulttuuriministeriö

Timo Ståhl, Terveystieteiden tutkimuskeskus

Timo A. Tanninen, sosiaali- ja terveysministeriö

Tuuli Toivonen, Open Knowledge Finland ry

Thomas Wilhelmsson, Helsingin yliopisto

Anne-Kauhanen-Simanainen, valtiovarainministeriö (pysyvä asiantuntija)

Pirjo-Leena Forsström, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (pysyvä asiantuntija)

Jenni Hyppölä, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (sihteeri)

Vierailijat:

Anssi Neuvonen, VTT

Sari Räisänen, Kansalliskirjasto

Liitteet:

Liite 2: 20.4.2015 pidetyn kokouksen pöytäkirja

Liite 3: Vaikuttavuustyöryhmän raportti

- Liite 4: Kooste suomalaisista avoimen tieteen hankkeisiin/yhteisöihin osallistumisesta
- Liite 5a: Tutkimuslaitoskysely
- Liite 5b: Korkeakoulukysely pääjohtajille
- Liite 5c: Alustava selvitys toimintakulttuurin avoimuudesta tutkimuslaitoksissa
- Liite 5d: Tutkimuslaitosten toimintakulttuurin avoimuuden tilan tietopohja
- Liite 5e: Toimintakulttuurin avoimuus korkeakouluissa 2015
- Liite 6: Uusi organisoituminen
- Liite 7: ATT -hankkeen tavoitteet
- Liite 8: Kokonaiskuvan muodostaminen
- Liite 9: Koulutussuunnitelma
- Liite 10: PAS-sopimus
- Liite 11: Uudet rahoitetut hankkeet
- Liite 12a: Muutokset ATT -työryhmissä
- Liite 12b, 12.c: Muutokset ATT -asiantuntijaryhmässä ja strategiaryhmässä
- Liite 13. Haagin julkilausuma

ASIALISTA

1. Kokouksen avaus ja esityslistan hyväksyminen
Puheenjohtaja avasi kokouksen klo 10.02.
2. Edellisen kokouksen pöytäkirja, Liite 2.
Hyväksyttiin edellisen kokouksen pöytäkirja korjatulla osallistujalistalla.

Päätösasiat:

3. Vaikuttavuustyöryhmän raportti (*Anssi Neuvonen*), Liite 3

Anssi Neuvonen esitteli ATT Vaikuttavuustyöryhmän raporttia. Työryhmän tavoitteena oli selvittää avoimen tieteen tuomat ja tarvitsemat muutokset arviointikäytäntöihin sekä miten avoimen tieteen edistymistä voidaan arvioida uusin ja olemassa olevin menetelmin.

Työryhmän raportti kattaa kansainvälisen tilannekuvan, sekä ehdotukset eri toimijoille indikaattoreista avoimen tieteen ja tutkimuksen edistymisen seuraamiseksi, vaikuttavuuden arvioimiseksi sekä tarvittavien meritointimekanismien edistämiseksi. Aiheen laajuuden vuoksi tarkastelu rajattiin kolmelle ulottuvuudelle: julkaisujen avoin saatavuus, tutkimusaineistojen ja ohjelmistojen avoin saatavuus, sekä tutkimuksen arvioinnin uudet muodot (altmetriikka, avoin vertaisarviointi)

Työryhmän ehdotus open access –julkaisun määritelmäksi tiedonkeruussa sisältää julkaisun (tieteellisen artikkelin) ilmaisen ja esteettömän käytön internetin kautta ja pysyvän saatavuuden viimeistään kustantajan embargoajan jälkeen vähintään rinnakkaistallennettuna, joko kustantajan tai tutkimusorganisaation tarjoamassa palvelussa. Palvelun on mahdollistettava artikkelien kuvailutietojen haravointi ja sisällön indeksointi muihin hakupalveluihin, sekä tuettava julkaisuihin viittaamista ja linkittämistä pysyviin tunnisteisiin. Julkaistava versio voi olla tekijän viimeinen oma, rinnakkaistallennettu versio, tai kustantajan palvelussa ilmestynyt lopullinen versio.

Raportti sisältää suosituksia OKM:lle ja tutkimusorganisaatioille julkaisujen, tutkimusaineistojen, -datan ja -ohjelmien avoimeen saatavuuden mittaamiseen. Almetriikkaa ("alternative (biblio-)metrics") ei ainakaan vielä suositella käytettäväksi tiedepoliittisessa ohjauksessa, vaikka sitä käytetään esimerkiksi joidenkin korkeakoulujen viestinnässä. Tulosten avaamisessa ja mittaamisessa on huomioitava ala- ja tapauskohtaiset erot.

Esitystä seuranneessa keskustelussa pohdittiin aiheen jatkokehittelymahdollisuuksia esimerkiksi VTT:llä. Työryhmän työtä ja raporttia kiitettiin, ja siitä toivottiin englanninkielistä tiivistelmää sekä peruskalvoja suomeksi ja englanniksi. Todettiin, että almetriikan suhteen käydään keskustelua myös kansainvälisesti. Todettiin, että Juuli voisi jatkossa olla avoin portaali, josta löytyisivät kaikki suomalaiset artikkelit, ja metatiedoissa linkit dataan ja menetelmiin. Lisäksi kannettiin huolta julkaisujen saatavuudesta esimerkiksi tilanteessa, jossa OA –julkaisu lopettaisi toimintansa.

Päätös: Hyväksyttiin raportti.

4. Suomalainen osallistuminen kansainvälisiin avoimen tieteen hankkeisiin ja yhteisöihin (*Pirjo-Leena Forsström*), Liite 4

Pirjo-Leena Forsström esitteli selvityksen kansainvälisistä avoimen tieteen hankkeista, joissa on suomalaisia osallistujia. Selvitys on tehty julkisesti tietoverkossa saatavissa olevien tietojen perusteella. Hankkeet on ryhmitelty sekä pääasiallisen toimintatason että odotettavissa olevien tulosten mukaan. Selvityksen perusteella ehdotetaan perustettavaksi kansainvälisten asioiden teemaryhmää ATT -asiantuntijaryhmän alaisuuteen, sekä avointiede.fi –sivustolle näille avoimeen tieteeseen liittyville hankkeille omaa osiota, jossa ne voivat kertoa toiminnastaan.

Esitystä seuranneessa keskustelussa ajatusta pidettiin hyvänä ja sen todettiin mahdollistavan yleiskuvan saamisen sekä pureutumisen hankkeisiin ja niiden synergiaetuihin. Jo listattujen hankkeiden lisäksi ehdotettiin ainakin LERU lisättäväksi listaan.

Keskustelussa todettiin alkavan yhteistyön avaavan keskustelua eri toimijoiden ja alojen välillä. Lisäksi todettiin suomalaisten olevan aktiivisia monissa yhteyksissä, mikä tarjoaa laajat vaikutusmahdollisuudet. Kansainvälisesti välitettävä yhteinen viesti lähtee verkostolähtökohdasta, ja viestin muodostamiseen haetaan keskustelua ja vuoropuhelua.

Päätös: Hyväksyttiin etenemisehdotus yhtenäisen kansallisen viestin täsmentämiseen kansainvälisessä yhteistyössä sekä hankkeiden esittely avointiede.fi -sivustolla erikseen sovittavalla tavalla.

5. Tutkimuslaitoksien toimintakulttuurin avoimuuden tilannekuva.
(*Pirjo-Leena Forsström*) Liitteet 5a, 5b, 5c, 5d, 5e

Pirjo-Leena Forsström esitteli tutkimuslaitosten toimintakulttuurin avoimuuden alustavan tilannekuvan. Tilannetta on selvitetty toukokuussa 2015 tutkimuslaitosten julkisesti saatavilla olevan verkkosivujen perusteella. Tavoitteena on saada selkeä kuva lähtötilanteesta tutkimuslaitosten toimintakulttuurin avoimuudessa, tunnistaa vahvuuksia ja heikkouksia avoimuuden edistämiseksi, sekä tunnistaa tukea ja yhteistä tekemistä tarvitsevia osa-alueita.

Selvityksen mukaan muutama tutkimuslaitos ylsi kokonaisuudessaan avoimuuden kolmannelle tasolle. Seuraavaksi laitoksille ja niiden johtajille lähetetään nyt saadut tulokset sekä niitä tarkentavat kyselyt, joiden perusteella raporttia täydennetään. Nämä tulokset valmistuvat alkusyksystä ja ne yhdistetään aiemmin vastaavaan korkeakoulujen toimintakulttuureista tehtyyn selvitykseen. Nyt tehty selvitys tarjoaa tulosten lisäksi käsitteistöä ja huomioitavia asioita tutkimuslaitoksille avoimuuden kehittämiseksi. Toimintakulttuurin muuttamiseksi on huomioitava monia asioita.

Korkeakouluista tehdyn selvityksen on koettu lisänneen ymmärrystä avoimuuden keskeisyydestä ja antaneen tukea strategian kehittämiseksi korkeakouluissa. Selvitys on kansainvälisessäkin mittakaavassa ainutlaatuinen. Kokonaisuudessaan toimintakulttuuriselvitykset tarjoavat syötteitä moneen keskusteluun.

Päätös: Hyväksyttiin alustava tilannekuva ja kyselyt lähetettäväksi tutkimuslaitoksille.

6. ATT –hankkeen puitteissa rahoitettavien hankkeiden organisoituminen ja hyödyntäminen: malli organisoitumiseen (Juha Haataja) Liite 6

Juha Haataja totesi kuluvana vuonna tehtävän suuria panostuksia ATT:n edistämiseksi. Osasyynä tähän on kehityksen nopea eteneminen verrokkimaissa. Suomalainen vahvuus on yhteistoiminta, vaikka taloudelliset resurssit ovat joitakin maita pienempiä.

ATT:n puitteissa rahoitettavia hankkeita ovat Tieto käyttöön –rahoitus-haussa rahoitetut hankkeet, Kansalliskirjaston TAJUA (Tieteen avoin julkaiseminen) –projekti ja TSV:n kotimaisten lehtien avoimuutta ja vaikuttavuutta edistävä hanke. Lisäksi valmisteilla on osaamiseen ja Tutkimus-PAS:iin liittyviä kehittämistoimia. Haatajan mukaan hankkeet integroidaan ATT -yhteistyöhön lisäämällä yhteistä tekemistä, panostamalla tiedonvaihtoon ja osallistamalla yhteistyöhön. Haataja totesi, että avoimuuden on oltava vaivatonta ja tavoitteena on avoimuus osana luontevaa toimintakulttuuria. Tämän edistämiseksi ehdotetaan avoimen julkaisun yhteistyöverkoston, eli OA –teemaryhmän, sekä jo aiemmin mainitun KV -teemaryhmän perustamista ATT -asiantuntijaryhmän alaisuuteen.

Haatajan mukaan uusilla hankkeilla pyritään välttämään päällekkäistä tekemistä, joka nousi kysymyksenä esiin alustusta seuranneessa keskustelussa. Keskustelussa huomioitiin myös, että suuressa hankkeessa kokonaiskuva saattaa työryhmätyöskentelyssä hämärtyä, joten siihen tulee kiinnittää huomiota. Lisäksi pohdittiin, miten työtä ja benchmarkkausta jatketaan vuoden 2017 jälkeen ATT:n loputtua. Tässä yhteydessä esimerkiksi OECD:n arvioinnit voisivat tarjota luontevan tason, jonka perusteella kansallista viestiä lähdetään muodostamaan ja viemään eteenpäin.

Päätös: Hyväksyttiin organisoitumismalli.

Keskusteluasiat:

7. ATT –hankkeen tavoitteet (Juha Haataja) Liite 7
Juha Haataja esitteli ATT –hankkeen tavoitteita suhteessa tulevaan hallitusohjelmaan. Yhtenä kärkenä hallitusohjelmassa on digitaalisatio.

ATT –hanke tarvitsee indikaattorit, joilla hankkeen onnistumista voidaan mitata, ja jotka voidaan tarvittaessa myös kytkeä korkeakoulujen rahoitusmalliin. Ehdotettuja indikaattoreita ovat:

- avoimen toimintakulttuurin kypsyystasoarvio korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa, [...] vuonna 2020 on 50% korkeakouluista sitoutunut avoimuuteen strategiaa toteuttavan aktiivisen johtamistyön tasolla
- avointen tieteellisten julkaisujen osuus julkaisutuotannosta 60 % vuonna 2018 ja 90 % vuonna 2020
- tutkimusaineistojen saatavuuden kehittyminen niin että hyödyntäminen eri tarkoituksiin on helppoa ja luontevaa [...] tutkimusorganisaatiot sitoutuvat vuoteen 2017 mennessä saatavuuden kehittämiseen vaiheittain panostaen uusien syntyvien aineistojen saatavuuteen.

Keskustelussa todettiin indikaattorien olevan luontevia. Tiukan taloudellisen tilanteen vuoksi tavoitteiden toteuttamiseen kaivattiin myös rahoitusta. Erityisesti kolmas indikaattori herätti keskustelua. Jo olemassa olevien aineistojen avaaminen voi olla käytännössä mahdotonta, joten vaatimuksen tulisi koskea uusia aineistoja. Tavoitetasolle ehdotettiin myös konkreettisia teemoja, esimerkiksi datajulkaisuja ja meritoitumista. Verifiointiin todettiin olevan tärkeää, mutta kumulatiivisen tutkimuksen vielä tärkeämpää. Lisäksi ehdotettiin osaamistavoitteiden asettamista, esimerkiksi avoimuuden tuomista osaksi tutkijakoulutusta.

Indikaattoreille esitettiin portaittaisia välitavoitteita, esimerkiksi vuosille 2017 ja 2020. Omasta kiinnostuksesta lähtevää sitoutumista ja yhteisöllisyyteen perustuvaa avoimuuden hyödyntämistä ja jalkauttamista avoimen lähdekoodin kulttuurin malliin toivottiin myös huomioitavaksi toimenpiteissä. Julkaisujen ja aineistojen avoimuutta on arvioitu, ja nyt arvioidaan myös toimintakulttuurien avoimuutta. Esiin nousi myös kysymys kaupallistamisindikaattorien käyttämisestä. Kaikkiaan tavoitteiden on oltava haastavia, mutta realistisia ja saavutettavissa olevia.

8. Tutkimuksen kokonaiskuvan koostaminen avoimuuden kehittämisen lähtökohdaksi (*Pirjo-Leena Forsström*) Liite 8
Pirjo-Leena Forsström esitteli tutkimuksen kokonaiskuvan koostamista. Kokonaiskuvaa tarvitaan avoimuuden kehittämiseksi, jotta saataisiin yhteisesti sovitut käsitteet yleisen keskustelun, rooleihin ja vastuisiin liittyvän keskustelun, sekä viestinnän helpottamiseksi. Kokonaiskuvaa tarvitaan myös toimenpiteistä sopimiseksi. Forsström alleviivasi tutkimustuloksen (vastaus tutkimuskysymykseen) ja tutkimustuotoksen (väline, jolla tutkimustulos

ilmaistaan) eroa, sekä esitteli hahmotelman tutkimuksen pääprosessin visuaalisesta kuvaamisesta.

Keskustelussa todettiin tutkimussyklistä, -tuloksesta ja -tuotoksesta puhutun paljon myös kansainvälisillä foorumeilla. Tutkimuksen pääprosessin hahmotelman todettiin olevan analyysiväline ja kuvaavan parhaiten luonnontieteitä. Humanistissa tieteissä tuloksen ja tuotoksen erottelu on usein keinotekoisia. Todettiin, että hahmotelmassa pääpaino on tutkimustapahtumassa ja avoimuutta ja sen näkyvyyttä käytännössä ei ole vielä kuvattu. Jatkokehittelyyn toivottiin tuotoksen ja tuloksen tarkempaa kuvausta, jotta prosessikuvaus puhuttelisi mahdollisimman laajaa joukkoa tutkijoita kaikilta tieteenaloilta.

Tiedoksi:

9. ATT -koulutus (*Sari Räisänen*) Liite 9

ATT -koulutuskoordinaattori Sari Räisänen esitteli suunnitelmia ATT-koulutukseksi. Suunnitteilla on avoimen tieteen kouluttajakoulutus korkeakoulujen ja tutkimusorganisaatioiden edustajille, jotka sitten kouluttavat aiheesta omissa organisaatioissaan. Lisäksi koulutuksia voitaisiin järjestää korkeakoulujen johtotehtävissä toimiville, datapolitiikkoja laativille henkilöille, sekä tarjota pyydettäessä luentoja tutkijoille. Tutkimusrahoittajille (Tekes ja Suomen Akatemia) suunnattu koulutus järjestetään syksyllä. Nyt suunniteltuja koulutuksia järjestettäisiin syksyn 2015 ja kevään 2016 aikana. Suunnitteilla on myös ulkopuolisen tahon myöntämä sertifikaatti avoimuuden osaamisesta.

Keskustelussa todettiin monilla aloilla ja organisaatioilla olevan avaamista rajoittavia erityispiirteitä, kuten lainsäädäntö, viranomais määräykset tai yrityssalaisuudet, vaikka halua avaamiseen silti olisi. Näitä tekijöitä huomioidaan ATT-hankkeessa käynnissä olevassa arkaluonteisen tiedon tutkimuskäytön viitearkkitehtuuryössä, ja ne tulevat ajallaan myös Avoimen tieteen käsikirjaan. Keskustelussa toivottiin jalkauttamista helpottavia valmiita materiaalipaketteja, koulutuspaketteja ja niihin pohjautuvia koulutuksia ja itsearviointimahdollisuuksia. Viestinnässä toivottiin myös tutkijakouluja informoitavan ATT:n tarjoamista työkaluista ja mahdollisuuksista. Räisänen kertoi, että luennot videoidaan ja tuotettavat materiaalit kerätään yhteen, jotta niitä voidaan hyödyntää mahdollisimman laajasti. Sertifikaattiasiaa sovittiin käsiteltävän uudestaan strategiaryhmässä syksyllä.

Keskusteltiin myös ATT:n työryhmien osaamisen ja ryhmien tuottamien materiaalien hyödyntämisestä koulutuksessa. Aiheeseen palataan myöhemmin, ryhmästä riippuen.

Merkittiin koulutussuunnitelmat tiedoksi.

10. PAS-sopimus (*Juha Haataja*) Liite 10

Juha Haataja totesi, että sopimusta PAS-ratkaisusta ja PAS-palveluista OKM:n ja CSC:n välillä valmistellaan OKM:ssä ja että sopimus päästään allekirjoittamaan lähiaikoina.

Merkittiin sopimuksen eteneminen tiedoksi.

11. Uudet rahoitetut hankkeet: TAJUA (*Juha Haataja*) Liite 11

Juha Haataja esitteli lyhyesti rahoitettavia hankkeita:

Tieto käyttöön –rahoitushaussa rahoitettavat hankkeet 2015-2016

- Aalto-korkeakoulusäätiö: Linked Open Data Science -palvelu
- Svenska Handelshögskolan: Nopea siirtyminen avoimuuteen – NopSA
- Jyväskylän yliopisto: Suomi rinnakkaistallentamisen mallimaaksi – Suunnitelma avoimen julkaisemisen prosessien tukemiseksi
- Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimuskeskus RUSE: Avoimen tieteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mittarit
- Seinäjoen ammattikorkeakoulu Oy: Avoimuuden lisääminen korkeakoulujen käyttäjälähtöisessä innovaatioekosysteemissä

Muita hankkeita ovat Kansalliskirjaston TAJUA: Tieteen avoin julkaiseminen –projekti, jonka tarkoituksena on lisätä suomalaisen tieteen tulosten avointa saatavuutta, sekä TSV:n Kotimaiset lehdet avoimiksi ja vaikuttamaan –projekti. Lisäksi valmisteilla on osaamiseen ja Tutkimus-PASiin liittyviä kehittämistoimia.

Merkittiin hankkeet tiedoksi.

12. Työryhmien ja ohjausryhmien jäsenyyspäätökset, Liitteet 12a, 12b, 12c

Merkittiin muutokset työryhmien, asiantuntijaryhmän ja strategiaryhmän jäsenistöissä tiedoksi.

13. Haagin julkilausuma (*Kristiina Hormia-Poutanen*) Liite 13

Kristiina Hormia-Poutanen esitteli LIBERin (Euroopan tutkimuskirjastojen

järjestö) puheenjohtajan Haagin julkilausumaa (The Hague Declaration). Hormia-Poutanen kertoi LIBERin tukevan vahvasti avoimen tieteen edistämistä omassa strategiassaan, ja toimivan avoimen tieteen puolestapuhujana eri foorumeilla, muun muassa EU-projekteissa ja kumppanuuksien kautta. Painopisteitä ovat esimerkiksi tiedonlouhinta ja tekijänoikeudet.

Haagin julkilausuma pyrkii sopimukseen tiedon, datan ja ideoiden avoimuudesta uuden tiedon löytämiseksi, jotta voitaisiin paremmin ratkaista nykyisiä suuria haasteita. Julkilausuma on EU-direktiivien mukainen, ja sen valmistelussa on ollut mukana muun muassa tutkijoita ja Euroopan johtavia tekijänoikeusjuristeja. Julkilausumaa voi tukea allekirjoittamalla sen, ja allekirjoittaja voi olla yhteisö tai yksittäinen henkilö. Tällä hetkellä sen on allekirjoittanut yli 170 organisaatiota, Suomesta Kansalliskirjasto ja CSC ensimmäisinä. Julkilausuma on erittäin ajankohtainen ja monessa organisaatiossa (HY, LERU, Unifi, Arene, FinELib) se on käsittelyssä tai odottaa käsittelyä.

Merkittiin julkilausuma tiedoksi.

14. Muut mahdolliset asiat
Ei esille tulleita asioita.

15. Seuraavat kokoukset
22.9. klo 10–12 nh. Väinämöinen
8.12. klo 10–12 nh. Väinämöinen

16. Kokouksen päättäminen
Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 12.00.